

E. Voracheck

CZECH HISTORIOGRAPHY OF RUSSIAN, BYELORUSSIAN AND UKRAINIAN HISTORY AFTER NOVEMBER 1989: DIFFICULTIES AND POLITICAL CONTEXT

November 1989 brought on a vivid atmosphere in the Czechoslovak society [1]. The period was at an end when state-fostered official history served, above all, as a tool for the ideology of state socialism. The more so this was the case in the research into the history of Russia – most pronouncedly, into its latest history, that of the USSR. The same applied to modern history of the Soviet block countries in the Eastern and Central Europe. The decline of state socialism in Europe and of the bi-polar system in the world, the end of the Cold War led to the end of the USSR itself, and later to the break-up of Czechoslovakia and the bloody disruption of Yugoslavia as well as the reunion of Germany. Together with “European” integration processes, a number of new independent nation-states arose on the territory of the former Soviet block, occasionally at the cost of heavy violent clashes or even a civil war, which involved unspoken suffering of hundreds of thousands of people. “By the end of the 20th century, the cliché ‘image of the enemy’ has been re-activated as well as nationalist stereotypes – including quite a number of those dating back long before 1914 (!) – with all the adverse effects for co-existence of peoples or nations” [2].

A new scope opened for objective research of modern history in the countries of Eastern Europe and Russia, a new scope for free study; the archives opened, and there were no taboo topics any more. The new era, however, also brought new requirements, and *this field of history had to give reasons for its own existence*. To understand the recent events and find some orientation in the intricate labyrinth of problems of Russia (and other post-Soviet countries) definitely requires the understanding of the deep historical continuity and correlation. It is necessary to perceive the complex of problems not separately but rather in the context of general history. Historiographical reflection of the consequences of the end of the bipolar system, including its particular components, undoubtedly involves re-interpretation of national and general history as well. Particular national historiography in the region of Central, East and South-East Europe experienced some very intensive shifts in evaluation of whole historical periods, events and personalities, which is also the case in particular fields of research.

A substantial problem in Russian studies in Czechia is *to overcome a deep and long-term crisis in the development of the field, which – especially following the twenty-year “normalization” period – lost a lot of its reputation*.

What may the Academy leaders of early 1990s have considered as the decisive reason for the cuts of the institutional basis of Russian and East European studies? According to M. Reiman, the reason is the following: “The impression of overstaffed Russian and East European studies – which has established in Czech public – is, above all, due to the bureaucratic and totally ephemeral propaganda of the former régime. Soviet history, especially the history of the Communist Party, was treated just as a mighty tool of indoctrination of the people, and thus wide popularization was pursued, while independent research into the history and present affairs of Russia, USSR or East Europe was neither required nor welcome” [3].

As a matter of fact, a lack of staff who are qualified in East European studies is not the only problem at the Institute of History. Moreover, an essential change of generations in the field has to take place in about five years. Young specialists must be prepared in advance; the only plausible way is close co-operation of academic and University institutions.

Analytical part

The whole output of Czech authors on Russian and Soviet history, including the problems of mutual contacts and allied fields (history of literature and arts, politics) represents – within the period in question – more than 1,050 items by about 350 authors, which is quite a considerable number, reflecting the wide range of people who were intensively and informally interested in the topics. Out of the total number, about 700 items (all figures are by the end of December 1999) relate to the period between 1917 and the present time. Ninety-six authors (i.e. about one fourth out

of the total) were predominantly interested in historical topics (with two or more publications, including articles but not book reviews). The historians qualified in Russian studies were 39 in number but only about 25 of them were systematically involved in the problems of Russian (or Soviet, including Ukrainian, Baltic, etc.) history. The others were concerned with the more general history of East Europe, mutual contacts, Czechoslovak diplomacy etc.; some authors were archivists, publishing documents on Czechoslovak-Russian relations, specialists in the field of politics (Z. Mlynář), historians of literature etc. In 1990s, some 15 research workers retired but some of them are still active and read lectures at universities.

Nowadays, i.e. in 2000, few research workers in the Czech Republic, approximately 15, are systematically concerned with the problems of history of Russia, Ukraine, Byelorussia or Baltic region as in their major field. About ten more are active in post-graduate education at university schools (but how many will stay in the field?). *Are they all too few, or too many for a small nation of 10 million, with its relatively small community of historians?* We must consider that the whole historian public in Czechia amounts to 600 to 700 persons, also including active archivists, grammar school history teachers and others. Historians qualified in Russian studies may represent about 3 per cent of the number.

* Chronological view on the Russian history research topics

The earliest period was covered, above all, by Pavel Boček (in Brno), Dana Picková (in Prague), and Jiří Procházka (in Ostrava). P. Boček focused his attention on the role of religion and Russian church in constituting the Russian state at the turn of 15th and 16th centuries [4-7]. As for the topics, he overlapped with the writings of Jan B. Lášek, the church historian, and a team of specialists in Byzantine studies who did research into the historical roots of Russian civilization in the respective context [8].

Within the later period, the main interest was focused on the problems of Russian crises at the turn of 19th and 20th centuries [9]. As R. Vlček pointed out repeatedly in his presentations, *the history of the Russian empire as a complex of countries and nations has virtually not been studied in Czechia*, where more attention has been paid to Ukrainian or Baltic affairs [10-13].

Within the 20th century history, the focus of specialist interest is particularly on the history of Russia (while extremely little on that of Ukraine and Byelorussia), namely the period of 1917-1939. Though just for basic information, we nevertheless include writings on Czech-Russian (or Czechoslovak-Soviet) relations, Russian exile in Czechoslovakia etc. as well.

* Russia / Soviet Union 1917-1939

Regretfully, the researchers did not concentrate very much on the political affairs in Russia in 1917, development of political parties and – in close connection with the above – problems of nations [14-19].

The period after 1917 is researched most frequently of all – with nearly one fourth of all publications, if those on the exile are included. The war period and the 19th century Russia follow the lead, and only then, at a great, even surprising distance, the post-war history of the USSR.

In that period, both internal and international aspects of the development of the USSR. By far the greatest attention has been paid to particular aspects of stalinization of the USSR, especially political ones, such as the question of stability of the system or Stalin's purges in the army in 1930s.

Less interest has been taken in economic development, whether – traditionally – industrial or agricultural development, or re-interpretation of the collectivization. New views and concepts have been presented concerning the questions of connections between economy and politics, mainly in military politics and organization of defense industry. This means studies making use of the newly open Russian archives. Similarly, studied for the first time in Czechia were the questions of the role of the armed forces in stabilization of the government in the USSR, especially in the region of the Central Asia, as well as the constitution of the Red Army, dispute about its concept and its place within the fight for power in the USSR, especially in late 1920s [20].

Few studies were concerned with the economic history of the Soviet Union, question of forced industrialization and collectivization [21-24].

Of international aspects, the topics in question are the foreign intervention in 1918-1921, the Soviet foreign policy, co-operation of the Red Army with the Reichswehr in 1920s and the Soviet-German treaty of 1939 [25-31].

An attempt of research into some selected aspects has been made by the Institute of History staff within the grant project *The army as a tool of state integration of the USSR (1923-1941)*, led by B. Litera [32].

Some attention has been paid to the fate of Baltic countries [33-40] between the World Wars, sovietization of the territories annexed in 1939-1940, Soviet aggression against Poland, and Soviet-Finnish War [41-50]. No attention at all has been paid to such international affairs as the problems of the Comintern, the relation of Soviet leaders to the Comintern and to the revolution in China, and hardly any attention to the question of the Civil War in Spain.

Monographs covering this period are, sadly, scarce; there is a translation of Ströbinger's work on Marshal Tukhachevsky [51]. Larger monographic works only began to appear by the end of 1999 (or beginning of 2000), which is – for this study - beyond the period in discussion.

No one did any systematic research into the problems of the Caucasian region, Central Asia, Russian Far East, everyday life in Stalin's USSR, and social problems connected with the processes of modernization, such as the intensive alphabetization and urbanization, including pathological social phenomena, e.g. delinquency or suicides.

Similar, i.e. hardly any attention was paid to the problem of Soviet modernist art, which especially in 1920s was immensely attractive for left-wing artists throughout the world.

No detailed research was done into the demographic development in the USSR, famine casualties, its structure, reaction of the Soviet leaders etc. Virtually beyond the scope of research stayed the question of nations, e.g. Soviet Jews and Germans, and persecuted social groups. Regional topics were, understandably, chosen for research purely at random.

Now, let's concentrate on such a widely and internationally discussed topic as:

Problems of Stalinism, or Soviet totalitarianism, and its victims

Totalitarianism was systematically studied by Zd. Sládek [52-54], V. Veber [55] of the older generation, E. Voráček [56] of the middle-age generation and, especially in particular book reviews, by some of the younger generation as well. The very genesis of Stalin's cult was researched by E. Vlček, M. Tejchman but also V. Veber [57; 58].

No substantial discussion was held yet, however, nor serious attempts to compare Stalinism (or communism) with nazism were made, though in other countries the discussion is very keen and – understandably – ideologically influenced. On the occasion of publishing of *The Black Book of Communism*, the French institute for research in social sciences (CeFReS) organized an afternoon discussion with the authors at the beginning of 1999. A number of both favourable and critical points of view were expressed; among others, M. Reiman took a restrained attitude. Somewhat later, he was actually the only Czech historian to express – in the most precise and detailed way – a complex view of the problem of totalitarianism [59]. Though V. Veber gave a concise characteristic of totalitarianism in the introduction to the book *Za svobodu a demokracii* (For Freedom and Democracy) [60], his text lacks in M. Reiman's systematic attitude and provides a somewhat non differentiating picture in the comparison of bolshevism and nazism (also compare the recent research and discussion in Germany).

Relatively little research on the base of archive documents was done into particular topics within the above described scope, such as the questions of GULAG camps, Stalin's purges in the party and in the army (1937), their social consequences, contemporary communist propaganda etc.

However, it must be taken into account that – though a considerable number of documents have been published – one has to "stick at it" in Russian archives first when researching any of the above. This is very demanding as it requires quite a lot of both money and patience. Consequently, too few Czech historians studied documents in Russian archives in 1990s, and their stays were, in general, too short.

Russian, Ukrainian and Byelorussian exile

In the period in question, the study of Russian and Ukrainian exile in Czechoslovakia between the World Wars (and the allied questions) deserves to be given a most prominent and

exceptional place. It represents more than a tenth of the total publication output. Between February 1948 and November 1989, there was virtually no chance to introduce those questions in public at all in Czechoslovakia. Tremendous sources of documents, not yet fully explored, must be mentioned here, as well as the rich funds of books located in the Slavonic Library, personal archives left by testaments in the National Museum, and still undervalued particular funds of the State Central Archive in Prague. Anyway, after a flow of studies and papers on a scope of various particular aspects of the problem, some other publications followed, above all conference proceedings, or collective publications based on specific grant projects to explore particular aspects of life of the exile [61; 62]. In these publications, scores of specialists took part, including a considerable number of those from abroad.

The topics covered ranged from the immigrants' arrival in Czechoslovakia to their activities, political movements and – somewhat less – intellectual tendencies within the exile. As Czechoslovakia received, above all, the intellectual, democratically oriented élite of the exile (politicians, historians, lawyers, philosophers, sociologists, economists), more in-depth research should have been done in the area. Regretfully, Czech historians have not present a monograph on the topic so far, though a number of studies have been published [63]. Some systematic research was done in particular studies by Vlad. Goněc, while the rather neglected question of the Eurasian movement was studied by E. Voráček [64-68].

As for books, a useful publication was produced by the literary historian M.C. Putna, who covered the history and culture of the Russian exile between 1917 and 1991 in the form of portraits of particular personalities [69]. A comprehensive survey of the affairs of the "white" exile was published by S. Tejchmanová [70]. In an interesting, "mirror-like" way, Ivan Savický presented the life of Czechs in Russia and Russians in Czechia in a separate book [71]. Z. Sládek and L. Běloševská also took part in publication of documents of the Russian exile from Czechoslovak archives [72].

While the Russian exile was given immense attention, by far less in the focus was the Ukrainian exile, let alone Byelorussian. No studies have been published on the Jewish [73] or Caucasian exile. Similarly neglected by the specialists was how the Czech society received the immigrants and replied their activities.

The overall survey of the research and discussion on the Russian exile was presented by Zdeněk Sládek [74], who also was the only Czech author to publish a number of papers in foreign journals as well as in the great synthesis survey edited by K. Schlögel in Germany [75].

USSR in World War 2

is a question, which – compared with the question of the exile - decidedly is not experiencing an ebb of interest. On the contrary, publications of this kind are still much in demand, especially those dealing immediately with military operations [76-84].

A new topic of interest were for example the problem of co-operation of oriental nations in the USSR with Germans [85], and that of Vlasov's army [86; 87].

However, research into the problems of war-time civil life in the USSR, state of society, supplying provisions and ways of surviving in those difficult times remains scarce. The exception is M. Borák's studies about Polish army officers who were murdered in Khatyn by order of the Soviet leadership [88; 89].

*** Research of the latest history of Russia (or USSR) after 1945**

including Ukraine, Byelorussia and other territories seems to be the weakest point within the scope of the research. This is partly due to chronological limitation of the research, introduced in the Academy of Sciences for the Institute of History (up to 1945, including East Europe) and the Institute of Modern History (Czech or Czechoslovak history after 1945 in a wider background but excluding East Europe) after the dissolution of the Institute of History of East Europe in 1993.

As for syntheses, a team publication was prepared on the establishment, crisis and break-up of the Soviet block as early as in the early 1990s [90]. When the former Institute of History of East Europe was still in existence, the staff were also systematically involved in theoretical study of the problems of the post-war USSR and Soviet block [91-93]. Similarly, other specific problems of the post-war development until the decline of the USSR were dealt with. Nevertheless, this publication

activity was discontinued after 1993, to be only amended by occasional individual or collective papers, again mostly published by the former Institute staff.

Among the topics were the USSR internal politics development, the upheaval following Stalin's death, USSR foreign policy, stagnation under Brezhnev's leadership, development of the dissent, and political and economic development in the perestroika period up to the break-up of the Soviet empire.

Equally attractive for a reader and a historian are *biographies of famous personalities of Russian history*, though they may differ in quality. In minor writings, some representatives of the Russian exile were dealt with (e.g. historian A.V. Florovsky) as well as leaders of the former Soviet state: studies were published about Stalin, Lenin, Trotsky but also about the pre-war Soviet ambassador to Czechoslovakia S. A. Alexandrovsky and Marshal I.S. Konev [94]. The period of the tsarist Russia was not neglected in biographical studies either. An interesting study on an unknown Lithuanian astronomer, T. Žebrauskas (1714-1758) was published but has regrettably remained just one of its kind (and beyond the chronological limits of this presentation) [95]. As far as I know, neither Vl. Moulis with his *Khruščov* nor M. Švankmajer with his monograph on Catherine the Great have managed to publish their manuscripts so far. It is a delight to read the already quoted monograph on Peter the Great, newly out of print by the latter author, a part of the output of his life-long studies.

Still neglected are the lives of representatives of the Russian exile who were active in Czechoslovakia. Among these are the outstanding Russian economist P. B. Struve, who spent one period of his intellectually rich life (1920s) in Czechoslovakia as well; the Nobel prize sociologist P. Sorokin, who also participated in establishing Masaryk Sociological Society in Czechoslovakia; the renowned specialist on Russian history G. Vernadsky, one of the foremost representatives of the Eurasian movement; P. Savicky; the prominent Constitutional Democratic politician P. Milyukov. All these are still waiting for their Czech authors, as they were also active in Czechoslovakia during their exile period. P. Milyukov, among others, exchanged letters with T. Masaryk as early as at the turn of 19th and 20th centuries. T. G. Masaryk's role in the development of Russian studies in Czechoslovakia must not be forgotten, because it was this aspect of his activity that was somewhat ignored. Also the personality of Jan Slavík, the author of amendments in the historical part of Masaryk's *Russia and Europe*, deserves more attention. Now, we had to limit the scope, only mentioning the Russian exile, while some other nations and periods will require biographical studies as well.

Political science approach is reflected in the writings of untimely deceased Z. Mlynář, though by their nature they are rather memoirs to some extent. Some of them are translations of his older works written during his exile period [96-99].

Historical Russian and Ukrainian studies in Czechia reflect – in a way – the recent problems of Russian and Ukrainian society as well as of their professional public. It is the problem of mutual delimitation, search for new identity, and the old but in Russia still explosive and much discussed questions of relation between Russia and Europe, continuity and discontinuity of history (above all, I mean the Soviet period).

Russia and Europe, or relation of Russia to Europe and vice versa

was the theme of the introductory discussion (mentioned above) at the re-established Institute of History of East Europe in spring 1990, but nevertheless we do not seem to be over-concerned about the topic – rather the contrary [100-106]. This formerly Slavophil dilemma, more than 150 years old, was inherent for the personality of T.G. Masaryk. Therefore it is so surprising that no one has managed to publish the proceedings of the conference on the very topic (with a special regard to Masaryk's attitude) which took place three years ago, in autumn 1997. It was the notorious financial shortage that made it impossible for the Masaryk Institute to publish the book.

On the other hand, the new edition of *Russia and Europe*, Masaryk's principal work on Russia, even if this is not a critical edition [107]. Little known but a real contribution is Milan Hauner's work *What is Asia to Us* (in English), which extremely rich in new documentary facts. In the book, the author concentrated on the development of thought concerning the geopolitical determination of the Russian sphere.

Although a large number of minor, particular studies are available, the professional public would nevertheless expect some substantial monographs, based on documentary facts and written by Czech authors for Czech readers, to cover quite a number of topics. Moreover, such works are needed that would bring syntheses of particular periods.

The new chance of approach to the documents in archives enable new, objective evaluation of those topics that were in discredit before, due to ideological over-concern, such as Czechoslovak-Soviet relations between the World Wars and during World War 2, as well as their particular aspects (e.g. relations of the two Communist parties, a topic totally neglected recently, etc.).

* Documents Editions

Gradually, new publications of documents on Czechoslovak-Soviet relations between 1939 and 1945 occur [108; 109]. Sadly, however, no closer co-operation of Czech and Russian teams has been achieved so far to publish more documents from Russian archives.

Obviously, in the Czech society such topics will be preferred that are more closely connected with Czech history. These will undoubtedly make the gist of the studies, but this does not affect the above mentioned importance of studies immediately oriented towards Russia and other former Soviet territories.

Problems of the research

Very little, not to say unsatisfactorily are studied topics from the demanding field of economic and social history, such as problems of everyday life of the Soviet society, cultural aspects of Stalinism, historical demography. As far as I know, none of the Czech historians is systematically concerned with (or at least professionally interested in) the questions of Russian foreign affairs in 17th and 18th centuries, Russian colonial expansion, concerning North America, Tahiti and Ethiopia – naturally, these may be rather peripheral issues for a Czech research worker indeed, not to speak of the poor availability of the respective documents. (No one to follow V. Žáček, then?) Not sufficiently dealt with are also the problems of nations and russification, although some works that have appeared, especially those by J. Wanner and B. Litera, are certainly of contribution.

We cannot ignore *the substantial and keen dispute in western professional journals that concerns the problems of Eastern Studies*, their methodology, structure and direction – and, on the other hand, the total absence of any dispute of this kind in Czechia. Why is it like this?

A contribution to the discussion *on the general perception of Russian history* has been made by a group of Prague historians (M. Švankmajer, V. Veber, Z. Sládek), who initiated the elaboration of theses on the problem of continuity [110; 111]. The theses express a strong view, which is rather disputable at a time; this was probably on purpose, as the authors intended to bring forth a substantial discussion. A kind of analogy can be found in contemporary American historiography of Russia, e.g. the dispute between R. Pipes and M. Malia.

The principal thesis is the idea of the “continuity of Russian history from the beginning up to now”. This concept is largely the methodological basis of Švankmajer’s history of Russia. The authors – in my opinion – somewhat overestimated the aspect of continuity, and underestimated the factor of discontinuity. I find such a concept too ideological, stressing some factors but treating some others as marginal, without making the authors think about comparisons with “more civilized” world (such as the development of the British or German Empires). To some extent, the same problem that is being discussed among Russian Studies professionals in Germany: a closed character of Russian Studies, an insufficient correlation of “Ostforschung” or Russian history with the general history, or at least the history of Europe.

As for syntheses:

in this field the Czech historiography of Russia is in the heaviest debt. As a matter of fact, only one major work was published by a team of four authors: M. Švankmajer, V. Veber, Z. Sládek and Vl. Moulis. It met a due response and had three editions at short intervals at the Lidové noviny publishing (first 1995, last 1999), all of them revised and supplemented. The authors all come from the “1968 generation” and – not to be forgotten – are also the authors of the academic survey of *History of Russia* of 1967.

No similar new work has been published so far on the history of the USSR, its origin, development and decline. Compare – say – Poland!

It would be very useful to elaborate and publish works on the latest period of Soviet or Russian history, the break-up of the USSR and the Soviet block, its causes and historical connections. The H&H publishing company has given up a lot of its impressive and far-reaching plans. A number of works, including *History of the Soviet Empire in 20th Century* by Z. Sládek, Vl. Moulis and E. Voráček, which had been ready for print, were rejected by the publisher in 1992 as unmarketable. The former two authors participated on the above mentioned survey of Russian history later, whose concept was somewhat different.

A concise survey on this period of Russian history, the history of the USSR, keeps still waiting for its author. This circumstance we find a great debt of Czech historiography of Russia from the point of view of both students and professional public.

Conclusion

In the period following November 1989, a number of research topics were opened that had been taboo ones, and the availability of so far inaccessible archive funds increased. Understandably, the opening of the archives also brought some new, so far unknown facts, which in turn produced new questions. The scope of topics widened substantially, but on the other hand those topics that decidedly require a new critical approach and re-interpretation were nearly missed out. The possibility of contacts and co-operation with the wide international specialist community, including Czech historians who were active abroad, certainly was inspiring for specialists back home, but also held a mirror to the domestic research to judge with criticism its results, level of professional education, quality of publications and methodology. The question is how to reflect the mirror. So far, better conditions have not given results in more or less fundamental monographs but rather in a number of detailed studies. The youngest generation are making their way through book reviews, but virtually hardly any positions are being made ready for them at renowned institutions. A number of monographs, however, are ready for print, trying to find a publisher [112-114]. Obviously, fundamental works of quality will – with some possible exceptions – take their time. These will mark another, next period.

Making an attempt to summarize the results of the research in 1990 on the basis of own reviews, we can clearly see that the Czech historiography of Russia responds to topical questions and has started fillin in the “white spots of history”. But, on the whole, the topics are chosen more or less at random, which is due to the grants won as well as the quantity of research community. Then, there is no specialized academic institution to co-operate with the university circles. Therefore, I agree with R. Vlček, the colleague from Brno, in his appeal for a better co-ordination of Russian and – more widely – Slavonic studies. In this sense, establishing a research centre to join the academic and university activities. Of course, this is also about a high organizing activity of the researches themselves. It seems nearly self-evident that the research workers in the theoretical institutions should, considering their lower educational load, try and become more of *scientific managers in the field*.

It must be stressed that one of the problems of the field - from the point of view of its future – is **the constantly narrowing institutional basis of research**, being too dependent on grant money rather than doing systematic basic research and – last but not least – not very clear prospects for university education of young specialists, e.g. at the Faculty of Arts (Charles University), which also comprises the problem of finance. New phenomena of early 1990, connected with the shift from pro-November collective works towards predominancy of individual efforts (as an understandable response to the ancient régime methods of centralized planning of the research, the so called State Plan of Basic Research), now stay more or less unchanged despite the efforts towards team work, which must lead to adverse consequences unless there is a clear prospect. Although a number of grant projects is being run, there is no guaranty of continuity in the research. On the other hand, the results are not used so effectively and information about individual research projects is missing. Not all outputs are published that would deserve that.

What are the chances to improve the situation if the main thing granted is that more money cannot be expected, and sponsorship can only cover certain top conferences from time to time? Again I find it useful to mention the chance – not much made use of, I am afraid – of **informal meetings of research workers concerned with Russia at regular table-talks** (best once a year). It is desirable to inform about these meetings – and about the topics discussed – in professional journals such as *Slovanský přehled* to give the people a better chance to meet each other, exchange opinion and discuss a certain topic. An important role should be played by the Society for Research of Central and East Europe, since 1993 an associate member of the International Council for Research of Central and East Europe, as an indirect co-ordinator and organizer of regular annual meetings. (Compare the prestige of similar meetings of German specialists). In the first half of 1990s, the Society produced quite numerous activities, but after 1995 it seemed to abandon them [115; 116].

Similarly, the only specialized Czech journal for the history of East Europe *Slovanský přehled* should organize regular editorial staff meetings open to other specialists to discuss some hot topics; compare the practice of the journal *Osteuropa*. *Slovanský přehled* as well as *Český časopis historický* (ČČH) should bring much more reports or reviews about new foreign publications, research reports, discussions reflecting the state of East Studies in general. It is necessary to make a more intensive use of modern information media and communication technology. The same criticism may well apply to the Czech-Russian Commision of Historians, whose general information about the joint meetings we find too vague.

For historians, as well as other specialists in social sciences, will have a lot to do within East Studies, the more so when we consider the output of their colleagues in Poland or Hungary, not to speak of the immensely higher publication output particularly in Germany. And another question that has not been discussed here is *the problem of the position of East Studies within the whole of universal history* [117-119], which has not been reflected in Russian or East studies in Czechia either.

Джерела та література

1. VORÁČEK E. Současný stav a problémy české historiografie Ruska a Sovětského svazu // SIPř. 81 (1995), 4, 333-344.
2. ŠESTÁK M. Východoevropská studia v ČR 1989-1999 (Stav a perspektivy), nepublik. rkp. (1999), 1.
3. REIMAN M. Ruské dějiny v kontextu moderního českého vývoje // SHS 24 (1998), 34.
4. BOČEK P. Reformátoři ruské pravoslavné církve ve 13.-14.stol. // SIPř. 77 (1991), 353-363.
5. BOČEK P. Vrchol ruského nestjažatelství v 1. Čtvrtině 16. Století // SIPř. LXXVIII (1992), 305-320.
6. BOČEK P. Stát a církev v Rusku v polovině XVI. Století. Metropolita Makarij a jeho společensko-politické názory // SPFFBU © 41 (1992), 39, 31-41.
7. BOČEK P. Stát a církev v Rusku na přelomu 15.-16. století. – Brno, 1995.
8. LÁŠEK J.B. Počátky křesťanství u východních Slovanů. – Praha, 1997.
9. VLČEK R. Liberální opozice a cesta Ruska ke konstituční monarchii. (Ke genezi prvního zasedání ruské státní dumy.) // SIPř 82 (1993), 134-149.
10. HOSTIČKA V. Ukrajina mezi Polskem a Ruskem v letech 1657-1659. (K vývoji ukrajinské státnosti.) // SHS 18 (1992), 24-46.
11. GONĚC V. Ruská politika a ukrajinská otázka v roce 1917 // SIPř. 78 (1992), 411-426.
12. BOJKO O., V. GONĚC: Nejnovější dějiny Ukrajiny. – Brno, 1997.
13. ŠVEC L., MACURA V., ŠTOLL P. Dějiny pobaltských zemí, Nakladatelství Lidové noviny. – Praha, 1997.
14. KŘÍŽEK J. K pokusu o ustavení koaliční vlády v Rusku v polovině listopadu 1917 // HaV 40 (1991), 4, 18-44.
15. LAINOVÁ R. Lotyšští střelci v ruské revoluci 1917 // HistO 9 (1998), 9-10, 203-211.
16. VEBER V. Fanja Kaplanová a rudý teror. // SIPř 81 (1996), 2, 224-228.

17. VEBER V. Komunistický experiment v Rusku. I-II. Občanská válka 1917-1921; III. Sovětské Rusko 1921-1925.// HistO 3-4, (1992), (1993), 9,10,4 255-257, 281-286, 87-91.

18. VEBER V. 1917 - komunistický experiment v Rusku // HistO 3 (1992), 1, 8-13.

19. VEBER V. Kronštadt 1921 // SIPř 84 (1998), č. 2, 225-231.

20. Armáda jako nástroj státní integrace SSSR / LITERA B., VORÁČEK E., WANNER J. eds./. – Praha, Historický ústav AV ČR (1997).

21. VEBER V. Sovětské zemědělství po revolučním roce 1917 // SIPř 77 (1991), 2, 97-108.

22. VEBER V. Sovětské zemědělství ve 20. letech a na začátku 30. let // SIPř 77 (1991), 3, 213-225.

23. VORÁČEK E. Politbyro a sovětský zbrojní průmysl v letech 1926-1930. K souvislostem programu modernizace země, zajištění obranyschopnosti a způsobu jejich řešení // SIPř 84, (1998), 2, 145-173.

24. VORÁČEK E. Sovětské vedení a zbrojní průmysl v letech 1926-1930. K souvislostem programu modernizace země, zajištění obranyschopnosti a způsobu jejich řešení // Armáda jako nástroj státní integrace SSSR. Praha, Historický ústav AV ČR (1997), 253-296.

25. VEBER V. Sovětský svaz a Hitlerův nástup k moci (Trockij proti Stalinovi) // SIPř 79 (1993), 3-4, 285-295.

26. HAVEL P. Spolupráce Reichswehru a Rudé armády 1920-1933. // HaV 40 (1991), 1, 28-47.

27. GREGOROVIČ M. Sovětský svaz a španělská republika v letech občanské války 1936-1939 // Sondy k dějinám SSSR 1917-1991. P., ÚDSVE AV ČR (1993), 26-45.

28. NOVÁČKOVÁ H. La politique étrangère française et l'Union soviétique apres la prise du pouvoir par le nazisme en Allemagne // Historica 30 (1990), 169-230.

29. HAVEL P. Ďábelský pakt. Spolupráce armád sovětského Ruska (SSSR) a Německa v letech 1920-1933. // DaS 18, (1996), 1, 15-20.

30. SMETANA V. Vítězství geopolitiky nad ideologií: sovětsko-německý pakt 1939 // DaS 21 (1999), 2, 22-27.

31. SMETANA V. Sovětská hrozba očima Foreign Office na podzim 1939 // DaS 18 (1996), 5, 46-50.

32. LITERA B., WANNER J., VORÁČEK. Armáda jako nástroj státní integrace SSSR (1923-1941). – Praha, Hist. ústav 1997, 319 s.

33. KONEČNÝ K. Boj za uhájení demokracie a stability v Lotyšsku a Estonsku na počátku dvacátých let // AUPO Historica 26, (1994), sv. 14, Sborník prací historických 15, 43-55.

34. LAINOVÁ R. Pobaltí 1918-1922. // HistO 5 (1994), č. 7-8, 156-161.

35. LAINOVÁ R. Vnitropolitický vývoj litevského státu mezi světovými válkami // SIPř 79 (1993), 3-4, 280-284.

36. WANNER J. Odboj a zrada v Pobaltí (1939-1945) // HistO 5 (1994), 5, 101-108.

37. ŠVEC L. Baltické státy a ruská otázka // Sborník Vojenské akademie Brno. Řada C - společenskovědní B., (1994), 151-155.

38. ŠVEC L. Meziválečné Lotyšsko a Estonsko a krize parlamentarismu. // DaS 15, (1993), 6, 12-17.

39. ŠVEC L. Pobaltské státy a Mnichov // České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof.dr.Roberta Kvačka. Praha, HÚ AV ČR (1997), 339-356.

40. ŠVEC L. Ruská otázka a problém uznání nezávislosti pobaltských států v československé zahraniční politice v letech 1918 – 1921 // ČČH 94 (1996), 2, 303-338.

41. Pakty Stalina s Hitlerem. Výběr dokumentů z let 1939 a 1940 / Sest.: Toman BOD. - P., NV - Česká expedice (1990). 140 s.

42. TEJCHMAN M. Ještě k 50. výročí paktu Molotov – Ribbentrop // SIPř 76 (1990), 2, 150-151.

43. FIDLER J. Vyšší velitelství Rudé armády při sovětských vojenských akcích v letech 1938-1940 // HaV 46 (1997), 4, 96-120.

44. TEJCHMAN M. Sovětizace Besarábie - 1940/41, 1944-1951 // SłPř 85 (1999), 1, 51-62.

45. TEJCHMAN M. Připojení Besarábie a severní Bukoviny k Sovětskému svazu v r. 1940 // SłPř 77 (1991), 3, 192-200.

46. Agression against Poland: FIDLER J. Sovětská armáda před agresí proti Polsku 1939 // HaV 44, (1995), 1, 3-12.

47. VALENTA J. 17. září 1939 // SłPř 77, (1991), č. 3, 187-191.

48. Agression against Finland: LAINOVÁ R. Finsko ve válce 1939-1944 // HistO 7, (1996), 1-2, 3-4, 71-75.

49. VALENTA J. Zimní válka 1939-1940. // SłPř 77 (1991), 4, 348-351.

50. HRBATA F. Zimní válka. // HistO 1 (1990), 2-3, 47-50, 75-78.

51. STRÖBINGER R. Stalin stíná hlavy. Případ maršála Tuchačevského. - Olomouc, Votobia (1997). 258 s.

52. SLÁDEK Z. Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko v letech 1917-1922). // SłPř 77 (1991), 1, 43-55.

53. SLÁDEK Z. Stalinská éra ve vývoji sovětské společnosti - vybočení nebo kontinuita? // SłPř 76 (1990), 6, 464-484.

54. SLÁDEK Z. Stalinův totalitarismus. I-II. // SłPř 77 (1991), 2, 3. 124-139, 226-240.

55. Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci / Usp. CUHRA J., VEBER V., 11-26 (Komunismus – totalitní režim 20. století). – D. 1. - Praha.

56. VORÁČEK E. Souhrnně , heslo totalitarismus // Velký sociologický slovník, d. 2, Karolinum, Praha 1996, 1325 s.

57. VLČEK E. Geneze kultu osobnosti a jeho státoprávní aspekty. - Brno, MU (1994).

58. TEJCHMAN M. Stalinova říše zla, H & H, - Praha-Jinočany, 1992.

59. REIMAN M. O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí, Karolinum. - Praha 2000

60. Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci, d. 1. - Praha. Usp. Jaroslav CUHRA a Václav VEBER, 11-26 (Komunismus – totalitní režim 20. století).

61. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Sv. I-III. /Ed.: VEBER V. a kol. – Praha: Ústav světových dějin FF UK (1994).

62. Russkaja, ukrajinskaja i bjelorusskaja emigracija v Čechoslovakii meždu dvumja mirovymi vojnami I-II., NK ČR – Praha: Slovanská knihovna (1995).

63. ŠPIDLÍKA T. Ruská idea, jiný pohled na člověka, Refugium. - Řím 1995.

64. GONĚC V. Russkaja filosofskaja emigracija na territorii Čechoslovakii v mežvojenný period. // Jedenásty medzinárodný zjazd slavistov. - Bratislava., Veda (1993), 603.

65. GONĚC V. Emigrierte Philosophen aus Russland und ihre Tätigkeit in der Tschechoslowakei 1920-1945. (Kulturhistorische Skizze.) // Slavia 62, (1993), č. 3, 377-383.

66. VORÁČEK E. Vznik eurasijství. Úvod do problematiky. // SHS 23 (1997), 35-51.

67. VORÁČEK E. Eurasíjská syntéza: koncepce politického a ekonomického systému. // SHS 24, (1998), 193-214.

68. VORÁČEK E. Vývoj "vrcholného" eurasijství a jeho dobová reflexe. // SHS 25 (1999), 151-186.

69. PUTNA M.C. Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917 - 1991. Díl 1-2.

70. TEJCHMANOVÁ S. Rusko v Československu. (Bílá emigrace v ČSR 1917-1939.). - Praha- Jinočany: H & H, 1993.

71. SAVICKÝ I. Osudová setkání. Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938.- Praha: Academia, 1999.

72. Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918-1939). Dokumenty k istorii russkoj i ukrainskoj emigracii v Čechoslovackoj respublike (1918-1939) / Ust. SLÁDEK Z., BĚLOŠEVSKÁ L. // Slovanský ústav (práce Slovenského ústavu AV ČR, Nová řada , sv. 3). - Praha 1998.

73. KUKLA O.A. Artistes juifs de l'Ukraine. // JudBoh 27, (1991), č. 1-2, s. 95-97.

74. SLÁDEK Z. Ruská emigrace v Československu. (Problémy a výsledky výzkumu.) // SIPř 79 (1993), č. 1, 1-13.

75. SLÁDEK Z. Das "russische Oxford". // Der grosse Exodus. Die russische Emigration und ihre Zentren 1917 bis 1941. - München, C. H. Beck Verlag (1994), 218-233.

76. První čtyři měsíce německo-sovětské války 1941. /Ed.: VALIŠ Z. // HaV 40 (1991), č. 6, 151-159.

77. CHARVÁT E. Obyvatelstvo SSSR v letech 1930-1945. // Dem 33 (1991), č. 3, 252-254.

78. BROWD T. Stalinův Sovětský svaz za války v letech 1941-1945. I-II. // SIPř 77 (1991), č. 4-5, 310-322.

79. VEBER V. 22. červen 1941. // SIPř 81 (1995), č. 2, 97-108.

80. WANNER J. K otázce hodnocení sovětského a amerického válečného úsilí 1941 - 1945. // SIPř 81 (1995), č. 2, 109-124.

81. FIDLER J. Sovětské ozbrojené síly v červnu 1941. // HaV 45, (1996), č. 4, 77-104.

82. FROLÍK J. Organizační členění a početní stavy sovětského válečného námořnictva k 22. červnu 1941. // HaV 45, (1996), č. 4, 105-115.

83. GREGOROVIČ M. Italsko-sovětská válka. I-II. // SIPř 78 (1992), č. 2, 3, 228-232, 350-354.

84. HRBEK J. Kursk 1943 - neznámá bitva? // DaS 15, (1993), č. 4, 47-50.

85. WANNER J. K otázce spolupráce orientálních národů SSSR s Němci 1941-1945. // SIPř 80 (1994), 1, 115-119.

86. AUSKY S. Vojska generála Vlasova v Čechách. Kniha o nepochopení a zradě. – Praha: Vyšehrad 1992. [2. rozšř. vyd. – Praha: Vyšehrad, 1996.

87. RICHTER K. Případ generála Vlasova. P., Panorama 1991

88. BORÁK M. Symbol Katynia. Zaolzianskie ofiary obozów i wiezien w ZSSR. - Český Těšín: ZG PZKO, 1991.

89. BORÁK M. Vraždy v Katyňském lese. – Ostrava: Petit 1991.

90. MOULIS V., VALENTA J., VYKOUKAL J. a kol. Vznik, krize a rozpad Sovětského bloku v Evropě 1944-1989. – Ostrava: Amosium servis (1991).

91. SLÁDEK Z. Stalinská éra ve vývoji sovětské společnosti - vybočení nebo kontinuita? SIPř, 76 (1990), 6, 464-484.

92. MOULIS V. Sovětský totalitarismus v poválečném období (1945-1953) // SIPř, 77 (1991), 5, 412-424.

93. VYKOUKAL J. K otázce výkladu tzv. sovětizace střední a jihovýchodní Evropy v letech 1945-1948 // SIPř. 81 (1995) 2, 139-153

94. PICKOVÉ D., LIBERDY V., ROČKA P., PAVLÁTA P., FIEDLER J. Život maršála Sovětského svazu Ivana Stěpanoviče Koněva, Praha 1999. (srov. velice negativní rekaci na tuto práci z pera publicisty J. Kojzara, // Haló noviny, 28. 6. 1999).

95. RADOVÁ-ŠTIKOVÁ M. .

96. MLYNÁŘ Z. Mráz přichází z Kremlu, Mladá fronta (1968). - Praha, 1990.

97. MLYNÁŘ Z. Socialistou na volné noze. – Praha: Prospektrum, 1992.

98. MLYNÁŘ Z. Krize v sovětských systémech od Stalina ke Gorbačovovi. – Praha: Prospektrum, 1991.

99. MLYNÁŘ Z., Gorbačov M.: Reformátoři nebývají šťastní. Dialog o "perestrojce", pražském jaru a socialismu, - Praha, Victoria Publishing, 1995.

100. Sovětský svaz a my (záZNAM diskuze, která proběhla v Ústavu dějin východní Evropy ve dne 29.3 a 10.4. 1990), Úvodní slovo M. Švankmajer, // SIPř 76 (1990), 4, 257-309.

101. Rusko, Polsko, střední Evropa: dědictví minulosti a současnost. / LEŠKA V. a kol. (mj. také J. Vykoukal, J. Valenta, V. Kotyk). – Praha, ÚMV 1998, 168 s.

102. SLÁDEK Z. Rusko a Evropa: ekvivalence či disparita? // SHS 24 (1998), 21-31.

103. ŠVANKMAJER M. Rusko a Evropa // DaS 21 (1999), 1, 2-6.

104. ŠVANKMAJER M. Rusko a Evropa. Evropa a Rusko // SIPř. 82 (1996), 349-356.

105. ŠVANKMAJER M. Rusko v proměnách doby. // MezVzt (1993), 4, 44-49.

106. VORÁČEK E. East Central Europe and Russia. // Fremde - Nachbarn - Partner wider Willen? - Wien-Toruń, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien (1995), 149-156.
107. MASARYK T.G. Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku. 3 díly. - Praha 1995-1996.
108. Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945. Dokumenty. Díl 1. (březen 1939-červen 1943). / Ed.: Němeček J., Nováčková H., Šťovíček I., Tejchman M.P. - Státní ústřední archiv (1998). 627 s. Díl 2. (červenec 1943-březen 1945), Praha 1999, 661 pp.
109. Velká Británie a československo-sovětská smlouva z r. 1943. / Ed.: Šťovíček I. // HaV 43 (1994), č. 1, 161-172.
110. Kontinuita ruských dějin (Teze pražské skupiny historiků-rusistů), // SLPř. 85 (1999), 4, 537-540.
111. FRANĚK J., GONĚC V., MOULIS V., SLÁDEK Z., VEBER V., VLČEK R. Podle informace doc. Vebera připravuje skupina sborník, kde se autoři hlouběji zabývají tematem.
112. VLČEK R. Panslavismus.
113. VORÁČEK E. Místo eurasijství v ruském politickém myšlení.
114. GONĚC V. Kerenský.
115. Ruské a sovětské dějiny v české poválečné historiografii: Sborník studií / Usp. VEBER V. - Praha 1996.
116. Bulletiny Společnosti č. 1-4 / Red. Voráček E., Sládek Z. - (1993-1995).
117. PEŠEK J. Diskuse o budoucnosti německého dějepisectví východní Evropy a o německé bohemistice // ČČH 98 (2000), 2, 323-348.
118. BABEROWSKI J. Das Ende der osteuropäischen Geschichte. Bemerkungen zur Lage einer geschichtswissenschaftlichen Disziplin // Osteuropa 48 (1998) 784-799.
119. GESTWA K. Plädioyer für selbstkritischen Denksport und eine koordinierte Publikationsoffensive // Osteuropa 49 (1999), 5, 506-517.

Список сокращений:

AUPO	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Faculta Philosophica, Historica
ČČH	Český časopis historický
DaS	Dějiny a současnost
HaV	Historie a vojenství
HistO	Historický obzor
JudBoh	Judaica Bohemica
MezVzt	Mezinárodní vztahy

РЕЗЮМЕ

статті Е. Ворачека “Чеська історіографія історії Росії, України та Білорусі після листопада 1989 р.: труднощі та політичний контекст”

З листопада 1989 р. розпочався новий етап у розвитку чеської історичної науки. Із ліквідацією соціалістичного “табору” та ідеологічного тиску з боку СРСР виникли нові, більш сприятливі для вільного наукового пошуку умови. Як відзначає автор, відкриття архівів, залучення до наукового обігу багатьох раніше невідомих фактів мали наслідком розширення тематики досліджень, розробку нових, раніше заборонених тем. Одночасно ті з них, що вже були вивчені, вимагали нового критичного осмислення та реінтерпретації. Сучасний стан чеської історіографії визначило й розширення можливостей контактів та співробітництва з міжнародними науковими колами, включаючи чеських істориків за кордоном. Більше того, частина цих спеціалістів повернулась до Чехії і включилась до наукової діяльності. З'явилися наукові гранти і зовнішнє фінансування історичних студій.

Ці фактори дали поштовх до перегляду рівня професійної освіти, якості публікацій, методології і, як наслідок, критичної оцінки результатів попередніх досліджень.

Позитивним моментом автор називає появу такої стійкої тенденції, як превалювання індивідуальних робіт над колективними, що було традиційним для періоду до листопада 1989 р., коли панувало державне централізоване планування академічних досліджень.

Ці тенденції супроводжуються і деякими проблемами, з якими зіткнулась чеська історіографія.

Однією з них Е. Ворачек називає скорочення інституційної бази досліджень у галузі вивчення історії Росії, пострадянських та східноєвропейських країн, пов'язане із зміною поколінь та негативним ставленням до цього напрямку наукових пошуків, викликане радянською пропагандою, в часи, коли історія була одним з ідеологічних інструментів правлячих комуністичних режимів.

На 2000 р., за даними автора, у Чехії серед приблизно 700 істориків тільки 15 систематично працюють у галузі досліджень історії Росії, України, Білорусі та країн Балтії. Проблематика, яку вивчають чеські дослідники, доволі різнобарвна як у тематичному, так і в хронологічному відношенні. Так, вивчаються релігія та російська церква, кризові явища у Російській імперії наприкінці XIX – на початку ХХ ст., історія СРСР у період з 1917 по 1939 рр.

Особлива увага приділяється дослідженням, присвяченим проблемам сталінізму, політичному розвитку радянських республік. За визначенням автора дещо менший інтерес викликають дослідження в економічній галузі, а саме проблеми промислового та сільськогосподарського виробництва. Тим не менш, висуваються нові концепції, які пов'язують економіку та політику як таку, особливо стосовно військової політики та організації оборонної промисловості. Завдяки відкриттю архівів упередше у Чехії розпочалися наукові пошуки у напрямку вивчення ролі збройних сил у стабілізації становища радянського уряду в СРСР, наприклад у Середній Азії, утворення Червоної армії.

Серед проблематики, якою, певною мірою, займаються сучасні чеські історики, автор також називає дослідження долі країн Балтії у міжвоєнний період, радянізацію на анексованих у 1939–1940 рр. територіях, радянську агресію проти Польщі, радянсько-фінську війну. Зовсім поза увагою залишаються такі міжнародні проблеми, як ставлення радянських лідерів до Комінтерну та до революції у Китаї, до громадянської війни в Іспанії тощо.

Окрім цього, немає жодного систематизованого дослідження проблем Кавказького регіону, Центральної Азії, російського Далекого Сходу, повсякденного життя в СРСР сталінських часів, процесів модернізації, а саме ліквідації неграмотності та урбанізації, радянського модернізму. Не здійснено детального аналізу демографічного розвитку СРСР, такого специфічного феномену, як жертви голодоморів. Е. Ворачек також відзначає, що поза увагою чеських дослідників залишилися проблеми певних національних меншостей, таких як радянські євреї та німці, а також інших соціальних груп, які переслідувалися в СРСР. Регіональні питання історії взагалі обиралися для досліджень дуже рідко.

Проте у сучасній чеській історіографії існують доволі розроблені теми. Серед них значне місце займають питання сталінізму, радянського тоталітаризму та його жертв. Це стало можливим завдяки відкриттю архівів колишнього СРСР для дослідників, про що вже відзначалося. Однак, як зауважує автор, дуже обмежене коло чеських дослідників скористалися можливістю працювати з матеріалами російських та інших пострадянських архівів. Основною причиною, яка цьому заважає, є перш за все фінансова.

Ще одним розробленим напрямком досліджень чеської історіографії Е. Ворачек називає тематику, пов'язану з російським, українським та білоруським вигнанням (політичною еміграцією) у Чехословаччині у міжвоєнний період. Автор відзначає, що близько десятої частини нових публікацій присвячені саме цій проблемі, дослідження якої стало можливим тільки з 1990-х років, бо з лютого 1948 р. по листопад 1989 р. у Чехословаччині було неможливо публічно обговорювати цю тему. Питання, які розробляються у цьому контексті, представлені широким спектром узагальнюючих

систематизованих та спеціалізованих робіт, у яких вивчаються прибуття іммігрантів до Чехословаччини, їх діяльність, організовані ними політичні рухи, “інтелектуальні тенденції” у вигнанні тощо.

Незважаючи на доволі значну розробленість питань участі СРСР у Другій світовій війні, цей напрямок досліджень залишається актуальним для чеської історіографії і сьогодні. Е. Ворачек відзначає, що найбільш цікавими для сучасних дослідників є військові операції та проблеми співпраці народів СРСР з німцями.

Інтерес до наступного хронологічного періоду – після 1945 р. – дещо обмежений інституційними змінами у чеській історичній науці. Так, за твердженням автора, це пов’язано з хронологічним обмеженням досліджень, якими, за визначенням Академії наук після розпаду у 1993 р. Інституту історії Східної Європи, має займатися Інститут історії (це період до 1945 р., включаючи вивчення Східної Європи), та Інститут модерної (сучасної) історії (чеська, або чехословацька історія після 1945 р. у її широкому контексті, але виключаючи Східну Європу).

Тим не менш, здійснено низку публікацій, в яких представлено дослідження радянського внутрішньополітичного розвитку, зовнішньої політики СРСР, стагнації у роки керівництва Брежнєва, часи перебудови та розпаду радянської імперії. Найбільш привабливими для пересічних читачів та істориків, на думку Е. Ворачека, є біографії видатних персоналій російської (та радянської у цілому) історії.

Дослідження історії пострадянської Росії та України відображують актуальні проблеми розвитку російського та українського суспільств, серед яких особливу увагу чеських дослідників привертають проблеми взаємного визнання кордонів, пошуки нової ідентичності, відносин між Росією та Європою тощо.

Ще однією проблемою, яка дає нам змогу уявити сучасний стан чеської історіографії, є питання публікації документів. Новими серед них Е. Ворачек називає комплекси документів з питань чехословацько-радянських відносин 1939-1945 рр., в яких матеріалів з радянських (російських) архівів значно менше, ніж хотілося.

Отже, автор відзначає, що в сучасній чеській історичній науці розроблено широке коло питань історії СРСР та його складових, у тому числі Росії, України, Білорусі тощо, зроблені спроби відповісти на важливі та суперечливі питання історії Східної Європи, починаючи з заповнюватися її “білі плями”. Особливу увагу звернуто на зміни, які, на думку Е. Ворачека, характеризують стан історичних розробок у Чехії.

Деякі з них вже називалися. Треба додати, що поява критичних підходів, підвищення якості індивідуальних досліджень не супроводжуються появою фундаментальних робіт у деяких уже добре розроблених напрямках наукового пошуку. Автор підкреслює, що й самі теми обираються відносно випадково, часто завдяки зарубіжним грантам або під впливом складу колективу дослідників.

Проблемою для чеських істориків автор називає відсутність спеціалізованого інституту для забезпечення співпраці академічних дослідників з університетськими колами, необхідність встановлення контактів з істориками пострадянських та східноєвропейських країн. Е. Ворачек вважає, що головну роль своєрідного наукового менеджера для об’єднання зусиль істориків, організації співпраці повинні виконати вчені академічних центрів і цим забезпечити перехід до нового рівня наукових розробок.

Важливу, але часто негативну роль відіграє і фінансовий бік дослідницької діяльності: хоча кількість грантів зростає, це породжує залежність її від зовнішнього фінансування і відсутність гарантій продовження наукового пошуку, що, в свою чергу, заважає систематичності всієї наукової роботи істориків. Одночасно результати індивідуальних дослідницьких проектів використовуються теж не ефективно, бо про них слабо інформований науковий загал. Публікуються не всі наукові праці, що цього варті. Багато авторів підготовлених до друку монографій шукають свого видавця.

Для покращення ситуації у сфері досліджень радянської та пострадянської історії Е. Ворачек вважає за доцільне організовувати та систематично проводити інформаційні зустрічі, круглі столи, міжнародні конференції вчених, які займаються проблематикою

історії Східноєвропейського регіону. Більш інтенсивно необхідно використовувати й сучасні інформаційні видавничі та комунікаційні технології.

Важливу роль у цьому, на його думку, може відіграти Товариство з вивчення Центральної та Східної Європи, яке з 1993 р. увійшло до Міжнародної ради з вивчення Центральної та Східної Європи, а також редакції спеціалізованих журналів “Слов’янський огляд” та “Чеський історичний літопис”. Зразком для діяльності Товариства може слугувати організація співпраці спеціалістів різних країн з історії Німеччини. На думку Е. Ворачека, чеські історики та спеціалісти інших соціальних наук сьогодні поступаються у східноєвропейських студіях своїм колегам з Польщі, Угорщини, а ще більше Німеччини. Але вони повинні й можуть разом з дослідниками інших країн зробити значно більше як у вивченні регіональної історії Східної Європи, так і в розгляді її у контексті концепцій всесвітньої історії.

М.М. Бессонова, Л.О. Нестеренко

